

Pelin ift & Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil

ADALET USTALARI-1

DESTEK YAYINLARI: 878
ARAŐTIRMA: 205

PELİN ÇİFT & PROF. DR. AHMET ŞİMŞİRGİL / ADALET USTALARI-1

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Ebru Yücel
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Arka Kapak Fotoğrafı: Uğur Utku Sezer
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Aralık 2017
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-341-6

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel.: (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari
www.destekmedyagrubu.com

İnkılâp Kitabevi Baskı Tesisleri
Matbaa Sertifika No. 10614
Çobançeşme Mah. Altay Sok. No. 8
Yenibosna – Bahçelievler / İstanbul
Tel.: (0) 212 496 11 11

Pelin ift ile Gündem Ötesi Kitaplığı - 4

Pelin ift & Prof. Dr. Ahmet Şimşirgil

ADALET USTALARI-1

ÖNSÖZ

İnsanoğlu tarihini kanla yazdı. Çoğu zaman nefsine yenik düştü, zulmetti, böbürlendi. Sanki mutlak zafer kendisininmiş gibi...

Ancak bazıları adaleti ve vicdanıyla diğerlerinden sıyrıldı. Ne mutlu bize ki Türk ve İslam medeniyeti böyle evlatlar yetiştirdi. İşte onlar hiç unutulmadı.

Unutulmamalıydı.

Bu sebeple Gündem Ötesi Kitaplığı'nın yeni kitabının konusunu "Türk ve İslam Tarihinde Adalet" olarak seçtik. Osmanlı ve İslam tarihi denince gönül teli titreyen, gözleri ışıldayan, sizlerin de çok sevdiği Profesör Ahmet şimşirgil ile bu ağır yükün altına girdik. Ebru Yücel ile her zaman olduğu gibi beraber çalıştık.

Bu kitapta adaletiyle anılanlar kadar adaletin nasıl tesis edildiğine, nasıl uygulandığına da tanık olacaksınız. Örnek vakaları inceleyeceksiniz. Adalet ustalarını bir kitapta bitirmek mümkün değildi. Kitabın ikincisini de hazırlıyoruz ve bu kez imparatorluğun son dönemlerinde menfi ve müspet örneklerle adalet arayışını gözler önüne sermeye çalışacağız.

Őunu biliyoruz ki zaman deęiŐse de, kurallar yeniden yazılsa da bu dünyanın ne zalimi ne mazlumu bitecek. Niceleri gelip geçecek... Ama bu düzene dur diyecek nice kahramanları da yazdı tarih. Farklı inançlara, kökenlere, fikirlere sahip olunsa bile adil bir yönetimle pekl huzur içinde yaŐanabileceęi dönemlere tanıklık etti. Kitabımızda okuyacaksınız. GeçmiŐte yaŐananlardan ders almayı bilirsek nesiller boyu mirasımızı hakkıyla taŐıyabileceęimizi düŐünüyorum. Buna tüm kalbimle inanıyorum.

Pelin ift

İLAHİ EMİR: ADALETLE HÜKMET

PELİN ÇİFT: Türk ve İslam tarihinde adaletin izini süreceğiz ama öncelikle Türk devletlerindeki adalet anlayışıyla başlayalım. Türkler tarih sahnesine çıktıklarından itibaren kendilerine özgü yetenekleriyle birçok devlet kurdular. Neredeyse her kavimle, toplumla ilişki içinde bulundular. Bu durum onların kültür ve medeniyete büyük katkılarda bulunmasını sağladı. Özellikle İslam medeniyetine verdikleri emeklerini anlatsak ciltlere sığmaz. Devlet kurmak, yaşatmak dünyanın hiçbir döneminde kolay olmadı. Türklerin bu konuda en büyük sırrı nedir sizce?

AHMET ŞİMŞİRGİL: Bana göre bu sır Türklerin hâkimiyet anlayışlarında yatmaktadır. Türklerin bu konudaki inancı ve hükümranlık anlayışı karizmatiktir. Başka hiçbir millette görülmez! Yetki ve kudretin ilahi olduğu ve kendilerine Cenab-ı Hak tarafından verildiğine inanırlar.

İslamiyet'ten önce de bu böyledir. Türk hükümdarına idare etme, yönetme hakkı Tanrı tarafından verilmiştir. Nitekim Hun imparatorlarına mesela Mete Han'a Tanrı'nın tahta çıkardığı Tanrı Kut'u Tanhu denirdi. Kut kelimesi uğur, devlet,

baht, saadet anlamlarına gelmektedir. Tanrı Kut'u denildiğinde siyasi iktidar anlamına gelmekte olup Tanrı'nın onu milletin başına kağan kılarak baht verdiği, saadet verdiği, devlet verdiği, uğurlu kıldığı, sait ve bahtiyar kişidir. Bu yüzden hükümdarları mektuplarının başında Tanrı'nın tahta çıkardığı Hun milletin büyük Tanyu veya Şanyu'su ibaresini kullanırlardı.

Aynı anlayış Göktürk Devleti'nin ünlü hakanı Bilge Kağan'da da görülüyordu. O, "Türk milletin adı sanı yok olmasın diye, babam İleriş Kağan'ı, annem İlbilge hatunu yükselten Tanrı..." ve "Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oldum" ifadeleri ile bu zihniyeti yaşıyordu.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Türkler kendilerinin dünyayı idare etmekle görevli olduklarına inanırlardı. Uygulamada da buna göre davranırlardı. Bu anlayışları Türkleri teşkilatçı ve idareci bir özelliğe sahip kılmıştır. Devletsiz oldukları bir dönem neredeyse bilinmemektedir. Dünyada daima bir veya birkaç Türk devleti mevcut olmuştur.

Türk kağanları kudretlerini göklerin de Rabb'i olan Tanrı'dan alırlardı. Bir yaratıcıya ve onun da dokuz kat gök içinde olduğuna inanmaları hasebiyle iktidarın gökten yere doğru kademe kademe dağılmakta olduğunu kabul ederlerdi. Gökte bir güneş olduğu gibi yerde de bir kağan bulunmalıydı. Gündoğusu günbatısına daima üstündü. Bu yüzden doğuya hükmeden batıya hükmedenden üstün olurdu.

Tanrı'nın kut bağışlayarak hükmetme yetkisi verdiği Türk kağanının halkları tek bayrak altında toplama görevi vardı.

"Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün milletleri

tabi kılıyor ve hepsini düzene sokuyordu.” Türkler, Tanrı’nın kağana verdiği gücün aynı zamanda onun savaş yeteneğini artırdığına inanmışlardı. Kağanlar da savaşlarda elde ettikleri başarıları Tanrı bağışı olarak görmüşlerdi. Sosyolojide bu iktidar tipine “karizmatik iktidar” denilmektedir. Burada önemli bir hususun altını çizmekte fayda var. Türk kağanının Tanrı tarafından bazı olağanüstü yeteneklerle donatılmış olduğu düşüncesi hâkimdir. Ancak başka medeniyetlerde olduğu gibi hiçbir zaman Tanrı-kral ilan edilmemiştir. Ayrıca hükümlerini sadece ilahi kaynağa değil kanuni temellere dayandırılmıştır.

Orhun Yazıtları

Orhun Yazıtları Göktürk Devleti’nin ünlü hükümdarı Bilge Kağan anısına dikilmiş taşlardır. Türk dili, kültürü ve tarihinin hem manevi hem de maddi bakımından en değerli belgeleri arasında yer almaktadır. Yazıt 734 yılında ölen Bilge Kağan anısına, 735 yılında oğlu Tenri Kağan tarafından dikilmiştir.

Yazılar Bilge Kağan’ın konuşmalarıdır.

Türklerin Gizli Anayasası: Töre!

Türk devlet geleneğinde töre, ilahi menşeli kuttan ayrılmaz. Her Türk devleti kurucusu kağan, muhakkak bir töre koymuştur. *Yazıcızade'nin Selçuknâme'sinde* yazdığına göre Göktürk Devleti'nin kurucusu Bumin Kağan tahta oturduğunda “Türk milletinin ülkesini, töresini edivermiş”, ondan sonra dört tarafa hâkimiyetini yaymış ve imparatorluğunu kurmuştur. Daha sonraki zamanlarda Çin egemenliğine girmiş Göktürk Devleti'nin başına geçen İltiş Kağan “Türk töresi bozulmuş olan milleti atasının töresince bir araya getirmiş, harekete geçirmiş” ve Türk milletine yeniden bağımsızlık kazandırmıştır.

Bilge Kağan'ın *Orhun Kitabesi'*ne şu meşhur sözleri kazanmıştır:

“Ey Türk! Üstte gök çökmedikçe altta yer delinmedikçe senin ilini, töreni kim bozabilir?”

🔪 Peki, bu anlayış Türk-İslam devletlerinde nasıldı?

İslamiyet'ten önceki Türk hükümdarlarında görülen hâkimiyet anlayışının çok küçük farklılıkları dışında İslam hukukuna aynen benzediği görülmektedir. Nitekim İslam hukukuna göre her çeşit hâkimiyet Allah'a aittir. Gerçek manada şari (kanun koyucu) Allah'tır. O'nun koyduğu bütün prensipler anayasa hükmündedir. Bunun boş bıraktığı alanlarda devlet başkanının yasama yetkisi bulunmaktadır. Bu da esas itibariyle İslam hukukuna dayandığı için şer'i mahiyettedir.

Orta Asya Türk geleneğine uygun olarak hükümdarların başa geçmesi de beşeri kanunlar ile değil Allah'ın kendilerine

bahşetmesi, tayin etmesi yoluyla olmaktadır. Dolayısıyla Türk İslam devletlerinde Kut'un yerini Allah'ın takdiri ve lütf u ih-sanı almıştır.

Osmanlı tarihçisi Hadîdî'nin Osmanlı hanedanını överken:

*Müslüman gazi ulu şahdur bu
Zemin üstüne zıllullahdır bu...*

söylediği şu sözlerden, Osmanlı ailesinin yeryüzünde Allah'ın gölgesi (halifesi) yani O'nun adına yeryüzündeki in-sanları yöneten gazi sultanlar olduğu anlaşılır.

Yine Osmanlı tarihçilerinden Oruç Bey de Osmanlı tari-hini yazmasının gerekliliğini Osmanlıların “Zıllullahi fi'l-arz” yani dünyada Allah'ın temsilcisi/halifesi olmalarına dayan-dırır. Bundan başka İdris-i Bitlisi Osman Gazi'nin Anadolu sultanlığına liyakatinden bahsederken onun “müeyyed min indillah” (Allah indinde teyit edilmiş) olduğunu vurgular.

Bab-ı Hümayun
Topkapı Sarayı'nın ana giriş kapısı

Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Osmanlı Sarayı'nın üç abidevi kapısından ana giriş kapısı Bab-ı Hümayun'dur. Bab kapı anlamına gelmektedir. Hümayun ise, padişaha ait demektir. Bab-ı Hümayun'un yanında yer alan yazıların sağında "es-sultan zıllullahi fi'l-arz" (Sultan yeryüzünde Allah'ın emir ve yasaklarını uygulamakla vazifelidir," soldakinde ise "Ye'vi ileyhi külli mazlum" (Bütün mazlumlar ona sığınır" yazıları da adalet inancının açık bir yansımasıdır.

es-sultan zıllullahi fi'l-arz

Ye'vi ileyhi külli mazlum

✂ Mazlumlar sultana niçin sığınır? Adalet için mi? Dünyada devletlerin uzun ömürlü olmalarının en önemli koşulu adalet midir? Biz de sizinle tarihimizde adalet anlayışını, uygulamalarını, uygulayıcılarını hemen her yönüyle konuşacağız. Öncelikle adalet nedir? Adalet denince ne anlamalıyız?

Adalet; tavır, davranış ve hükümlerde doğru olmaktır. Hakka göre hüküm vermek, hak sahibine hakkını vermek, haksızları terbiye etmektir.

Yine adalet; insaf, haklılık ve doğruluk anlamlarını kapsayan bir dengelemedir. Terazinin dili gibi ifrat ve tefrit arasında bir birleştirme noktası ve bir eşitlemedir. Bu özelliği sebebiyle adalete, mizan (terazi, ölçü, tartı) adı da verilir.

Osmanlı'da genel olarak "adalet" anlamında Farsça "dad" kelimesi de kullanılmıştır. Ancak ikisi arasında önemli nüans vardır. Adalet, bizzat adaletli davranıp zulmetmemektir. Dad ise, başkalarının zulüm yapmasını engellemek ve bir zulüm yapılmışsa onu ortadan kaldırmaktır.

Aynı manada adl kelimesi "orta yol, istikamet, eş, benzer, misil, bir şeyin karşılığı" anlamlarına gelmektedir. Çok adil anlamında sıfat olarak da kullanılmaktadır. Adl "her şeyi layık olduğu yere yerleştirmek, hakkı yerine koymaktır ki, azgınlığın, bir başka ifade ile haksızlık ve zulmün zıddı"dır.

İslam âlimleri adaleti "Herkese hakkı olan şeyi vermektir." diye tarif ettiler. Bu manaya bakarak ilk yapılması gerekenin her hakkın başı olarak şüphesiz Allah'ın hakkı olan "ilahlık" haklarını bildirdiler. Bunun birincisi de Allah'ın birliğine inanmaktır. Bundan dolayı adaletin başı Allah'ın birliğine inanmaktır. Nitekim Kuran-ı Kerim'de de, Allah'a ortak koşmak, O'nun yanında başka ilahlar veya ortak güçler kabul

etmek anlamına gelen “şirk” tabiri adaletin zıddı manasına “pek büyük bir zulüm” olarak nitelendirilmiştir.

✎ **İslamiyet ile birlikte oluşan adalet kavramını daha iyi anlamamız için özellikle cahiliye dönemindeki adaletsizliği de gözler önüne sermeliyiz. Bu kıyaslama nasıl büyük bir değişikliğin olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Arap yarımadasında adalet neye göre sağlanıyor, haklı haksız hangi esaslara göre ayrılıyordu? Özetle cahiliye döneminde adaletten söz etmek mümkün müydü?**

Malumunuz Hicaz bölgesinde İslamiyet’ten önceki devreye cahiliye dönemi denilmektedir. Yaratanını bilmeyen tanımayan insanlar başka mabutlar aramaya başlarlar. Kâbe’de yüzlerce put vardı. Oysa bu putların onlara bir emir veya nehiyleri yoktu. Kişiyeye, güçlüye, kavme veya aşirete göre kuralları vardı. Cehalet karanlık bir kuyudur. Zulüm de öyle. Adalet olmadığında insanlık zulüm girdabında yuvarlanır.

Kabe-i Muazzama Oluğu

Peygamber efendimiz dünyayı teşrif ettiği sırada yerleşik ve göçebe kabile hayatı üzerine kurulmuş çok sayıda farklı siyasi gruplaşmalardan oluşan Arap toplumunda kabile bağları çok güçlüydü. Bunları günümüzde bazı bölgelerimizdeki aşiret bağlarına benzetebiliriz. Kabileler ister haklı ister haksız olsun her halükârda kabilesini ve kabile üyesini savunurdu.

Bu durum kabileler arasında müthiş bir kin ve düşmanlık meydana getirmişti. Kan davaları alıp başını yürümüştü. Bu yüzden Arap yarımadası ardı arkası kesilmeyen kabile savaşlarına sahne oluyordu. Hatta “Eşhuru’l Hurum” adı verilen kutsal bildikleri, savaş yapmanın haram sayıldığı aylarda bile savaşıyorlardı.

Şehirler ilkel bir idari yapıyla yönetiliyorlardı. Kabile şeyhlerinin mutlak otoritesi vardı. İnsanlar daha çok göçebe hayatı yaşıyorlar, devamlı çekişme halinde olan Arap kabileleri baskın ve yağmacılığı kendileri için bir geçim vasıtası sayıyorlardı. İçki, kumar, zina, hırsızlık, zulüm, yalan ve ahlaksızlık namına ne varsa alabildiğine yayılmıştı. Güçlüler güçsüzleri en amansız bir şekilde eziyorlardı.

Kadınların birçok hakkı gasp edilmiş durumdaydı. Bazı kabilelerde kadın elde basit bir mal gibi alınıp satılıyordu. Bir kısmı da kız çocuklarının doğmasını bir felaket ve yüz karası sayıyorlardı. Bu korkunç telakki o dereceye çıkmıştı ki küçük kız çocuklarını kumlar üzerinde açtıkları çukurlara diri diri yatırıp onların “Babacığım!” diye acı acı bağırımlarına bakmadan üzerlerini toprakla doldurup ölüme terk ediyorlardı. Bundan dolayı vicdanları hiç sızlamadığı gibi bunu bir kahramanlık vesilesi olarak anlatıyorlardı.

Hicaz bölgesinde devlete bağlı bir adli organ bulamayanlar cezalarının infazı için kendileri hareket geçiyorlardı. Her fert kendi hakkını korumakla karşı karşıya idi. Maddi bakımdan kuvvetli olanlar haklarını almakta sorun yaşamıyorlardı. Eğer zayıf ise, hakkı da kaybolup gidiyordu. Adalet tesis edilemediği için özellikle kan davaları uzayıp gidiyor, nesillerce düşmanlık sürüyordu. Öldürmek diyet vermekle yatıştırılabildi. Ölünün kanına karşılık genelde yüz deve verilir. Buna rağmen uygulamaya geldiğinde kabileler arasında diyet ödeme konusunda da eşitlik olmazdı.

Kâbe'nin yer aldığı Mekke diğer şehirlere nazaran biraz daha gelişmiş bir idari yapıya sahipti. Burası eşraf kabileler tarafından idare edilen şehir devleti şeklinde siyasi bir yapıya sahipti. On kabile reisinin ortak idaresinde bir hükümet biçimi gibiydi. Bunlar aralarından birini idareci seçerlerdi. Nitekim o zaman Mekke'de en şerefli bilinen Haşimoğulları sülalesinin başı ve Peygamber efendimizin dedesi Abdülmuttalib Mekke'nin hâkimi idi. Daha sonra yerini Peygamber efendimizin amcası Ebu Talib alacaktır. Peygamber efendimiz güzel ahlakı, dürüstlüğü, mertliği, güvenilir olması, kararlarında adil hareketi dolayısıyla Mekkelilerin gönlünde taht kuracaktır. Kendisine El-Emin lakabı verilecektir.

Hatta sellerden zarar gören Kâbe yeniden inşa olduğunda Hacerü'l-Esved taşının yerine konması sırasında kargaşa çıkmış, kabileler birbirine girecek hale gelmişlerdi. Peygamber efendimiz bu sırada 35 yaşında idi. Onu hakem seçtiler ve peygamberimizin çözümü ile çıkmak üzere olan bir çatışmadan kurtuldular.

İşte insanlığı zulümden ve cahiliyeden alıp çıkaracak resulün ayak sesleri de böylece duyulmaya başlanmıştı.

Hacerü'l-Esved taşının altın mahfazası

✎ İslamiyet'in doğuşu sırasında Arap yarımadasında kadının içinde bulunduğu durumu ana hatlarıyla anlatınız. Peki diğer toplumlara baktığımızda kadınlar için durum nasıldı?

Aslında bu noktada dünyanın en eski ve en köklü toplumları dahi bir cahiliye döneminin içinde idiler. Eski Hint toplumunda kadın, evlenme, miras ve diğer konularda hiçbir hakka sahip değildi. İnançlarına göre kadın, kasırğa, ölüm, zehir ve yılandan daha kötü bir varlık olarak gösterilirdi.